

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΜΗΜΑ: ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ

Ακαδημαϊκό Έτος 2023 – 2024

Εαρινό Εξάμηνο

Πρόταση για το Μάθημα

ΥΛΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

Διδάσκουσα

ΓΕΩΡΓΙΑ ΡΗΝΑ

Ο υλικός πολιτισμός αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι των πολιτισμών τόσο του παρελθόντος όσο και του παρόντος και ένα από τα πιο καινοτόμα γνωστικά πεδία στις σύγχρονες κοινωνικές και ανθρωπιστικές επιστήμες. Στο μάθημα πρόκειται να αναλυθούν οι θεωρητικές προσεγγίσεις του υλικού πολιτισμού από την σκοπιά της λαογραφίας και της κοινωνικής ανθρωπολογίας, από τον 19^ο αιώνα μέχρι τις μέρες μας. Ειδικότερα, θα εξεταστεί το πώς συγκροτήθηκε ιστορικά η έννοια διεθνώς (γαλλική εθνολογική σχολή, βρετανική σχολή material culture) και πώς σταδιακά διευρύνθηκε το περιεχόμενό της (σημειολογία των αντικειμένων, δίκτυα δρώντων υποκειμένων, ανθρωπολογία του τοπίου, θεωρίες της κατανάλωσης κ.ά.), ώστε να αναδειχθεί σε κατ' εξοχήν πεδίο διεπιστημονικών συγκλίσεων. Ιδιαίτερη προσοχή θα δοθεί στη μετατροπή των αντικειμένων

από παθητικούς δείκτες κοινωνικών σχέσεων ή από τέχνηρα, σε αντικείμενα τα οποία μετέχουν με έναν πιο ενεργητικό και αποφασιστικό ρόλο στην παραγωγή κοινωνικών πραγματικοτήτων και στη διαμόρφωση ανθρωπίνων συμπεριφορών και αξιών. Επιπρόσθετα, θα διερευνηθούν οι τρόποι, με τους οποίους συνδέεται ο υλικός πολιτισμός με την παραγωγή, την αναπαραγωγή και την αμφισβήτηση σχέσεων εξουσίας. Επιπλέον, το μάθημα πρόκειται να εστιάσει στο πως ο υλικός πολιτισμός αποτυπώνει και εμπλέκεται ενεργά στη διαμόρφωση του φύλου, καθώς επίσης και το πως η παγκοσμιοποίηση έχει επηρεάσει και μετατρέψει τα σύγχρονα εμπορεύματα σε πολιτισμικά προϊόντα. Τέλος, θα εξεταστούν κριτικά οι δημόσιες πολιτικές για τη μελέτη, την προστασία και την ανάδειξη του υλικού πολιτισμού, όπως αυτές διαμορφώθηκαν στην Ελλάδα και διεθνώς (μουσειακές πρακτικές στην Ελλάδα και διεθνώς, δημόσιες πολιτικές, σχετικές συμβάσεις της UNESCO).

Μαθησιακοί στόχοι:

- 1) Κατανόηση της έννοιας του Υλικού Πολιτισμού και των θεωριών, που έχουν συμβάλει στη διαμόρφωση του.
- 2) Εξοικείωση των φοιτητών/ριών με το ερευνητικό πεδίο του Υλικού Πολιτισμού, ιδίως από τη σκοπιά της λαογραφίας και της ανθρωπολογίας.
- 3) Κατανόηση του ενεργού ρόλου των αντικειμένων στην κοινωνική ζωή των ανθρώπων.

Διδακτικές και μαθησιακές μέθοδοι:

- ❖ διαλέξεις
- ❖ προβολή οπτικοακουστικού υλικού
- ❖ παρουσιάσεις φοιτητών/ριών
- ❖ συζήτηση

Προτεινόμενα συγγράμματα:

- ❖ Γιαλούρη, Ε. (2012) *Υλικός πολιτισμός: Η ανθρωπολογία στην χώρα των πραγμάτων*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

- ❖ Οικονόμου, Α. (2014) *Υλικός πολιτισμός: Θεωρία, Μεθοδολογία, αξιοποίηση: Σύντομη επισκόπηση*. Αθήνα: Παπαζήση.

Μέθοδοι αξιολόγησης/ βαθμολόγησης:

Η αξιολόγηση των φοιτητών/ριων θα πραγματοποιηθεί μέσα από τρεις διαδικασίες. Η πρώτη είναι παρουσίαση ενός κειμένου σχετικό με την ύλη της ενότητας στα πλαίσια του μαθήματος. Η δεύτερη περιλαμβάνει δυο διαφορετικές ενότητες: α) την σύνταξη μιας μικρής επιστημονικής εργασίας (2.000-2.500 λέξεων χωρίς τη βιβλιογραφία) σχετικής με την ύλη του μαθήματος (τα θέματα των εργασιών θα συζητηθούν στα πλαίσια του μαθήματος) και β) την παρουσίαση αυτής της μελέτης στο τέλος του εξαμήνου. Η τρίτη διαδικασία είναι η τελική γραπτή εξέταση μετά το τέλος των διαλέξεων. Η παρουσίαση κειμένου ισοδυναμεί με το 20% της τελικής βαθμολογίας, η σύνταξη και η παρουσίαση της εργασίας ισοδυναμεί με το 20% της τελικής βαθμολογίας, ενώ η τελική εξέταση ισοδυναμεί με το 60% της τελικής βαθμολογίας.

Θεματικές ενότητες:

Ενότητα πρώτη: Εισαγωγή στον Υλικό Πολιτισμό και διαφορετικές θεωρητικές κατευθύνσεις

Στην πρώτη θεματική ενότητα θα εστιάσουμε στον ορισμό και τις απαρχές του όρου υλικός πολιτισμός, καθώς επίσης και το τι περιλαμβάνει. Έπειτα, θα γίνει μία σύντομη επισκόπηση των θεωρητικών κατευθύνσεων της μελέτης του υλικού πολιτισμού, εκκινώντας από την εποχή των ανακαλύψεων και την έντονη τάση της περιόδου για συλλογή και ταξινόμηση σε «αίθουσες θαυμάτων» (cabinets de curiosities), για να περάσουμε στην περίοδο μελέτης των υλικών καταλοίπων ως «απολιθώματα» της εξέλιξης και της κοινωνικής προόδου, μέσω της πολιτισμικής διάχυσης. Στη συνέχεια, θα εξετάσουμε την επιρροή που άσκησε ο δομισμός, η συμβολική ανθρωπολογία και η σημειωτική στα αντικείμενα μετατρέποντας τα σε φορείς νοημάτων και πληροφοριών.

Προτεινόμενη βιβλιογραφία:

- Γιαλούρη, Ε. (2012) «Εισαγωγή». Στο: Γιαλούρη, Ε. (επιμ.) *Υλικός Πολιτισμός: η ανθρωπολογία στην χώρα των πραγμάτων*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Οικονόμου, Α. (2014) *Υλικός Πολιτισμός: Θεωρία, μεθοδολογία, αξιοποίηση: Σύντομη επισκόπηση*. Αθήνα: Παπαζήση. (Μέρος Α: Κεφ. 1^ο)
- Miller, D. and Tilley, C. (1996) “Editorial”, *Journal of Material Culture*, 1 (1): 5-14.
- Pearce, S. (2002) *Μουσεία, αντικείμενα και συλλογές*. Θεσσαλονίκη: Βάνιας. (Κεφ.1^ο, Κεφ.2^ο, Κεφ. 3^ο, Κεφ. 4^ο)
- Smith, P. (2006) Πολιτισμική Θεωρία: Μια εισαγωγή. Αθήνα: Κριτική. (σελ. 84-92, 161-188, 211-225, 242-248)
- Tilley, C. (2001) “Ethnography and material culture”. In: Atkinson, P. et al. (eds.) *Handbook of Ethnography*. London: Sage.
- Tilley, C. et al. (2006) “Introduction.” In: Tilley, C. et al. (eds.) *Handbook of Material Culture*. London: Sage.

Ενότητα δεύτερη: Ο Υλικός Πολιτισμός και η σχέση του με την λαογραφία

Στη δεύτερη ενότητα το ενδιαφέρον μας θα στραφεί στον υλικό πολιτισμό ως αντικείμενο μελέτης της λαογραφίας.

Προτεινόμενη βιβλιογραφία:

- Καραμανές, Ε. (2012) Προσεγγίσεις του υλικού βίου κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου: το Λαογραφικό Αρχείο. Στο: *Ο Νικόλαος Γ. Πολίτης και το Κέντρον Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας*. Πρακτικά του Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου. Μέγαρον Ακαδημίας Αθηνών (4-7 Δεκεμβρίου 2003), Δημοσιεύματα του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών, 23 (Α'): 403-445.

- Κορρέ-Ζωγράφου, Κ., 2012, «Η Συμβολή του Γεωργίου Μέγα στην Έρευνα του υλικού πολιτισμού», *Επιστημονική Επετηρίς της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών*, τ. ΜΓ':221-234, Αθήνα.
- Κορρέ-Ζωγράφου, Κ., Γ. Κούζας (επιμ.) (2010), «Η έρευνα και διδασκαλία του υλικού πολιτισμού των νεωτέρων χρόνων στα ελληνικά πανεπιστήμια», Πρακτικά Επιστημονικού Συνεδρίου, Αθήνα 7-8 Μαΐου 2007, Εθνικόν και Καποδιστριακόν Πανεπιστήμιον Αθηνών, Αθήνα.
- Κράββα. Β. (2018) Οι λαογράφοι τα πράγματα και ο υλικός βίος: Θεωρητικές και μεθοδολογικές διαδρομές στη μακρά λαογραφική διάρκεια. Στο: Νιτσιάκος, Β. και Ποτηρόπουλος, Π. (επιμ.) *Λαογραφία και Ανθρωπολογία: Μια συμβολή στον διάλογο*. Αθήνα: Σιδέρης Ι.
- Μερακλής, Μ. (1971), «Οι θεωρητικές κατευθύνσεις της λαογραφίας μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο΄ Λαογραφία, τ. ΚΖ':-23.
- Μερακλής, Μ. (1990) Η Μελέτη του Υλικού Πολιτισμού. Μια όχι άσκοπη αναδρομή», *Λαογραφία*, τ. ΛΕ'(1987-1989): 93-103.
- Οικονόμου, Α. (2012) «Ο Ν. Γ. Πολίτης και η Σπουδή του υλικού παραδοσιακού πολιτισμού», στο *Ο Νικόλαος Γ. Πολίτης και το Κέντρον Ελληνικής Λαογραφίας*, Πρακτικά Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου, Κέντρον Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας, Πρακτικά Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου, Κέντρον Ερεύνης Ελληνικής Λαογραφίας (23), Ακαδημία Αθηνών, τ. Β΄, Κέντρο Ερεύνης Ελληνικής Λαογραφίας (23), Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών: 727-746.
- Οικονόμου, Α. (2014) *Υλικός Πολιτισμός: Θεωρία, μεθοδολογία, αξιοποίηση: Σύντομη επισκόπηση*. Αθήνα: Παπαζήση. (Μέρος Α: Κεφ. 1^ο . Μέρος Β: Κεφ. 1^ο, Κεφ. 2^ο, Κεφ.3^ο)

Παπαχριστοφόρου, Μ. (2018) Από τη συλλογή λαογραφικής ύλης στην επιτόπια έρευνα: Μια κριτική αναδρομή στην ιστορία της ελληνικής λαογραφίας. Στο: Νιτσιάκος, Β. και Ποτηρόπουλος, Π. (επιμ.) *Λαογραφία και Ανθρωπολογία: Μια συμβολή στον διάλογο*. Αθήνα: Σιδέρης Ι.

Συζήτηση κειμένου: Μπάδα, Κ. (1995β), «Η παράδοση στη διαδικασία της ιστορικής διαπραγμάτευσης της εθνικής και τοπικής ταυτότητας. Η περίπτωση της Φουστανέλας», *Εθνολογία*, 4: 127-150.

Ενότητα τρίτη: Ο ρόλος της μη-ακαδημαϊκής λαογραφίας

Στην ενότητα αυτή θα εστιάσουμε στον καθοριστικό ρόλο, της μη-ακαδημαϊκής λαογραφίας του μεσοπολέμου (Αγγελική Χατζημιχάλη, Δημήτριος Λουκόπουλος) στην ανάδειξη του πεδίου, στις λαϊκές τέχνες/χειροτεχνίες και στη σημασία των εννοιών της ελληνικότητας/λαϊκότητας.

Προβολή και συζήτηση βίντεο: *Αγγελική Χατζημιχάλη: Η σημαντική Ελληνίδα λαογράφος*, <https://www.youtube.com/watch?v=pKKaR7yJOps>

Προτεινόμενη βιβλιογραφία:

Λουκόπουλος, Δ. (1984 [1925]) *Αιτωλικαί οικήσεις, σκεύη και τροφαί*. Δωδώνη, Αθήνα – Γιάννινα.

Λουκόπουλος, Δ. (1987[1927]) *Πώς υφαίνουν και ντύνονται οι Αιτωλοί*. Δωδώνη, Αθήνα-Γιάννινα.

Μπάδα, Κ. (2008) «Η Εθνογραφική Προοπτική του Δ.Σ. Λουκάτου μέσα από το λαογραφικό μουσείο του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων», στο *Ο Δημήτριος Λουκάτος και η Ελληνική Λαογραφία*, Πρακτικά Επιστημονικής Ημερίδας, Φιλοσοφική Σχολή Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, 23 Απριλίου 2004, Κέντρον Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας (27), Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών Αθήνα: 117-126.

Οικονόμου, Α. (2014) *Υλικός Πολιτισμός: Θεωρία, μεθοδολογία, αξιοποίηση: Σύντομη επισκόπηση*. Αθήνα: Παπαζήση. (Μέρος Α: Κεφ. 1^ο. Μέρος Β: Κεφ. 1^ο, Κεφ. 2^ο, Κεφ. 3^ο).

Ρόκου, Β. (2008) «Δημητρίου Λουκάτου: “Τα ελληνικά εθνογραφικά αντικείμενα στο Musée de l’Homme του Παρισιού”», στο *Ο Δημήτριος Λουκάτος και η Ελληνική Λαογραφία*, Πρακτικά Επιστημονικής Ημερίδας, Φιλοσοφική Σχολή Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, Κέντρον Ερεύνης Ελληνικής Λαογραφίας (27), θήνα: Ακαδημία Αθηνών: 173-178.

Χατζημιχάλη, Α. (1937) «Η καλλιτεχνική βιοτεχνία», Νέα Εστία, 21: 103 – 107.

Χατζημιχάλη, Α. (1960) «Ραπτάδες – χρυσορράπτες και καποτάδες», ανάτυπο από το Αφιέρωμα στην μνήμη του Μαν. Τριανταφυλλίδη. Αθήνα: 445 – 474.

Ενότητα τέταρτη: «Αντικειμενοποίηση», «βιογραφίες» και «κοινωνική ζωή» των αντικειμένων

Η τέταρτη ενότητα εστιάζει στο ρεύμα αμφισβήτησης που επικράτησε τις δεκαετίες 1980 και 1990, σχετικά με την διάκριση μεταξύ των ανθρώπων και των αντικειμένων. Αν' αυτού οι ερευνητές/ριες προέβαλαν την ιδέα ότι τα αντικείμενα έχουν πολιτισμικές βιογραφίες και κοινωνική ζωή, προτείνοντας την χωροχρονική παρακολούθηση των αντικειμένων και τις ανανοηματοδοτήσεις τους, επιτρέποντας με αυτόν τον τρόπο μια πιο δυναμική προσέγγιση του πολιτισμού, πέρα από τα γεωγραφικά ή άλλα όρια.

Προτεινόμενη βιβλιογραφία:

Γιαλούρη, Ε. (2012) «Εισαγωγή». Στο: Γιαλούρη, Ε. (επιμ.) *Υλικός Πολιτισμός: η ανθρωπολογία στην χώρα των πραγμάτων*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

- Οικονόμου, Α. (2014) *Υλικός Πολιτισμός: Θεωρία, μεθοδολογία, αξιοποίηση: Σύντομη επισκόπηση*. Αθήνα: Παπαζήση. (Μέρος Α: Κεφ. 2^ο, Κεφ. 3^ο)
- Dant, T. (2005) *Materiality and Society*. New York: Open University Press: 65-70)
- Hoskins, J. (2006) “Agency, biography and objects”. In: *Handbook of Material Culture*. London: Sage.
- Kopytoff, I. (1986) “The cultural biography of things: commodification as process”. In: Appadurai, A. (eds.) *The Social Life of Things*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tilley, C. (2006) “Objectification”. In: Tilley, C. et al. (eds.) *Handbook of Material Culture*. London: Sage.
- Young, D. (2001) “The Life and Death of Cars: Private Vehicles on the Pitjanjatara Lands, South Australia”. In: Miller, D. (eds.) *Car Cultures*, Oxford: Berg: 35-58.

Ενότητα πέμπτη: Bruno Latour, Alfred Gell, SPIDER, ANT, «πολυαισθητηριακή» προσέγγιση του πολιτισμού

Στην πέμπτη ενότητα θα παρουσιαστούν δυο άλλες σημαντικές θεωρίες, που διαμόρφωσαν τη συζήτηση για τη σχέση μας με την ύλη, αναφερόμενες και οι δυο στην «ικανότητα δράσης» των αντικειμένων (“agency”). Συγκεκριμένα, η θεωρία ANT (Actor Network Theory) έχοντας ως κύριο εκπρόσωπο του τον Bruno Latour υποστήριξε πως οι σχέσεις είναι εκτεταμένα «δίκτυα», που συγκροτούνται μέσω των δράσεων τόσο των ανθρώπων όσο και των αντικειμένων. Από την άλλη, η θεωρία SPIDER (Skilled Involves Developmentally Embodied Responsiveness) ερμηνεύει τη σύνδεση με τα αντικείμενα ως ένα πλέγμα, έναν ιστό εν δυνάμει σχέσεων. Ο Alfred Gell προέβη στη διάκριση μεταξύ «πρωτογενών» και «δευτερογενών» φορέων δράσης. Τέλος, θα αναλύσουμε την «πολυαισθητηριακή» ή «δισαισθητηριακή» προσέγγιση του πολιτισμού.

Προτεινόμενη βιβλιογραφία:

- Γιαλούρη, Ε. (2012) «Εισαγωγή». Στο: Γιαλούρη, Ε. (επιμ.) *Υλικός Πολιτισμός: η ανθρωπολογία στην χώρα των πραγμάτων*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

Οικονόμου, Α. (2014) *Υλικός Πολιτισμός: Θεωρία, μεθοδολογία, αξιοποίηση: Σύντομη επισκόπηση*. Αθήνα: Παπαζήση. (Μέρος Α: Κεφ. 4^ο)

Gell, A. (1998) *Art and Agency. An Anthropological Theory*. Oxford: Clarendon Press.

Latour, B. (1999) "On Recalling ANT". In: Law, J. and Hassard, J. (eds.) *Actor-Network Theory and After*. Oxford: Blackwell.

Συζήτηση εθνογραφικού κειμένου: Verrips, J. And Meyer, B. (2001) "Kwaku's car: The struggles and stories of a Ghanaian long-distance taxi-driver". In: Miller, D. (eds.) *Car Cultures*. London and New York: Berg.

Ενότητα έκτη: Μουσεία, πολιτισμική κληρονομιά και υλικός πολιτισμός

Στην έκτη ενότητα θα εξεταστούν τα μουσεία ως κατεξοχήν «κιβωτοί» υλικού πολιτισμού και τα ζητήματα αναπαράστασης που συνδέονται με την μουσειακή έκθεση των αντικειμένων. Θα αναλυθούν το πώς οι τρόποι ταξινόμησης των αντικειμένων στα μουσεία, οι πληροφορίες/ιστορίες που δίνονται γι' αυτά, παγιώνουν εθνικές ιδεολογίες, συμβάλλουν στη συγκρότηση ταυτοτήτων, στην παραγωγή γνώσης, άσκησης κοινωνικού ελέγχου και αποκλεισμού, αλλά και στην εμφάνιση εναλλακτικών θέσεων και ερμηνειών αμφισβήτησης των κυριάρχων παραδοχών και στην αίτηση για αναγνώριση δικαιωμάτων, αποκατάσταση και επανόρθωση. Επιπλέον, θα αναδειχθεί η σχέση των αντικειμένων με τη μνήμη/λήθη, την «αυθεντικότητα» και την «ιθαγένεια». Τέλος, θα εστιάσει στις μουσειακές πρακτικές και την επιστήμη της λαογραφίας, όπως αυτές αναπτύχθηκαν στην Ελλάδα και αλλού.

Προτεινόμενη βιβλιογραφία:

Γιαλούρη, Ε. (2012) «Εισαγωγή». Στο: Γιαλούρη, Ε. (επιμ.) *Υλικός Πολιτισμός: η ανθρωπολογία στην χώρα των πραγμάτων*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

Καυτατζόγλου, Ρ. (2003) «Λαογραφικά μουσεία, «λαϊκός» πολιτισμός και το «κοινό» των μουσείων». *Εθνογραφικά*, 12-13: 47-79.

- Οικονόμου, Μ. (2003) *Μουσείο: Αποθήκη ή Ζωντανός Οργανισμός; Μουσειολογικοί Προβληματισμοί και Ζητήματα*. Αθήνα: Κριτική.
- Οικονόμου, Α. (2014) *Υλικός Πολιτισμός: Θεωρία, μεθοδολογία, αξιοποίηση: Σύντομη επισκόπηση*. Αθήνα: Παπαζήση. (Μέρος Γ: Κεφ. 1^ο, Κεφ. 2^ο, Κεφ. 3^ο, Κεφ.4^ο)
- Ρόκου, Β. (1999) «Τα λαογραφικά Μουσεία της Περιφέρειας. Ο ρόλος και η σημασία τους», *Δωδώνη, Επιστημονική Επετηρίδα της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων*, τ. ΚΗ': 279-310.
- Σκουτέρη-Διδασκάλου, Ε. (2003) «Ό,τι δεν αξιώθηκα ν' αποκτήσω τότε, αυτό κατέχω ακόμη''. Για μια ανθρωπολογία της συλλογής», *Εθνογραφικά*, αφιέρωμα «Μουσεία και λαϊκός πολιτισμός», 12-13: 47-79.
- Σκουτέρη-Διδασκάλου, Ε. (2004) «Ο Παραδοσιακός υλικός πολιτισμός. Τοπικά λαογραφικά μουσεία και συλλογές αντικειμένων». Στο: Καλογερόπουλος, Ν. (επιμ.) *Κοζάνη και Γρεβενά. Ο χώρος και οι άνθρωποι*, Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Κοζάνης-Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Γρεβενών, Πρακτικά, University Studio Press: 371-393.
- Σόλομων, Ε. (2012) «Τα μουσεία ως «αντικείμενα»: Αναζητώντας τρόπους προσέγγισης». Στο: Γιαλούρη, Ε. (επιμ.) *Υλικός Πολιτισμός: η ανθρωπολογία στην χώρα των πραγμάτων*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Butler, B. and Rowlands, M. (2012) «Πολιτισμική κληρονομιά». Στο: Γιαλούρη, Ε. (επιμ.) *Υλικός Πολιτισμός: η ανθρωπολογία στην χώρα των πραγμάτων*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Zolberg, V.L. (1996) "Museums as contested sites of remembrance: The Enola Gay affair". In: McDonald, S. and Gordon, F. (eds.) *Theorising Museums*. Oxford: Blackwell.
- Pearce, S. (2002) *Μουσεία, αντικείμενα και συλλογές*. Θεσσαλονίκη: Βάνιας. (κεφ.5^ο)

Ενότητα έβδομη: Τεχνολογία και Υλικός πολιτισμός

Η έβδομη ενότητα θα επικεντρωθεί στη γαλλική εθνολογική Σχολή, στον André Leroi-Gourhan, στον André Haudricourt και στην Helène Balfet. Επιπρόσθετα, θα εστιάσει στην τεχνολογία και τις τεχνικές ως πολιτισμικό φαινόμενο και στην έννοια της «τεχνολογικής αλυσίδας».

Προτεινόμενη βιβλιογραφία:

- Γιαλούρη, Ε. (2012) «Εισαγωγή». Στο: Γιαλούρη, Ε. (επιμ.) *Υλικός Πολιτισμός: η ανθρωπολογία στην χώρα των πραγμάτων*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Γκουγκουλή, Κ. (2012) «Άνθρωποι, αντικείμενα και τεχνικές: Σύγχρονες ανθρωπολογικές προσεγγίσεις της τεχνολογίας». Στο: Γιαλούρη, Ε. (επιμ.) *Υλικός Πολιτισμός: η ανθρωπολογία στην χώρα των πραγμάτων*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Καραμανές, Ε. (2004) «Κοινωνία και τεχνικές – Οι επιλογές της παραδοσιακής τυροκομίας», *Αρχαιολογία και Τέχνες*, 92: 94-98.
- Οικονόμου, Α. (2007) *Φύση Τεχνολογία και Κοινωνία στις Ορεινές Κοινότητες του Κιθαιρώνα*, Αθήνα: Οδυσσέας.
- Οικονόμου, Α. (2014) *Υλικός Πολιτισμός: Θεωρία, μεθοδολογία, αξιοποίηση: Σύντομη επισκόπηση*. Αθήνα: Παπαζήση. (Μέρος Α: Κεφ. 3^ο)
- Παπαδόπουλος, Σ. (1989) «Αφιέρωμα στην Τεχνολογία», *Εθνογραφικά*, 6 (ΠΛΙ).
- Σκουτέρη-Διδασκάλου, Ε. (επιμ.) (2007), *Τα Πολύτιμα της Παράδοσης: Κοσμήματα, στολίδια και φυλαχτά – Από τις συλλογές του Λαογραφικού Μουσείου ΑΠΘ του Μουσείου Βυζαντινού Πολιτισμού και του Μουσείου Μπενάκη και τα δαχτυλίδια-γλυπτά της Αφροδίτης Λίτη* (Κατάλογος της έκθεσης), Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη.
- Φλωράκης, Α (1999) «Η Εθνογραφική Τεχνολογία. Όψεις Θεωρίας και Εφαρμογές», *Εθνολογία*, 6-73: 1-59.
- Bausinger, H. (2009) *Ο λαϊκός πολιτισμός στον κόσμο της Τεχνολογίας*, Αθήνα: Πατάκης.
- Kline, S., Dyer-Witherford, N. and De Peuter, G. (2003) *Digital Play. The interaction of Technology. Culture and Marketing*. Montreal – Kingston: Mc Gill – Queen's University Press.
- Lerhoi-Gourhan, A. (2000) *Το έργο και η ομιλία του ανθρώπου*, τ. Α' *Τεχνική και Γλώσσα*, τ. Β' *Η μνήμη και οι Ρυθμοί*, Αθήνα: ΜΙΕΤ.

Συζήτηση βίντεο: Η Τηνιακή Μαρμαροτεχνία, <https://www.youtube.com/watch?v=A5-vmFkMKr4>

Ενότητα όγδοη: Φαινομενολογία, Ενσωμάτωση και Ένδυμα

Στην ενότητα αυτή θα ασχοληθούμε με την φαινομενολογική προσέγγιση του υλικού πολιτισμού, την έννοια της «συναισθηματικής» και της «κναισθητικής». Θα αναδείξουμε μέσα από θεωρία της Πρακτικής και τα εθνογραφικά παραδείγματα τη σχέση των υλικών αντικειμένων με τις ενσώματες πρακτικές, όπως για παράδειγμα αυτό συμβαίνει μέσα από τη μαθητεία σε τεχνικές και την απόκτηση σωματικών δεξιοτήτων ή μέσα από την τελετουργία και τα ιερά αντικείμενα. Τέλος, θα εστιάσουμε στην ανθρωπολογική και λαογραφική μελέτη του ενδύματος σε σχέση με τις καθημερινές ενσώματες πρακτικές και στους τρόπους με τους οποίους η ένδυση συμμετέχει ενεργά στη διαμόρφωση πολιτισμικών υποκειμένων.

Προτεινόμενη βιβλιογραφία:

- Βρέλλη-Ζάχου Μαρίνα (2003) *Η Ενδυμασία στη Ζάκυνθο μετά την Ένωση (1864-1910). Συμβολή στη Μελέτη και την Ιστορικότητα του Ενδύματος*, Ίδρυμα Αγγελικής Χατζημιχάλη, Αθήνα.
- Γιαλούρη, Ε. (2012) «Εισαγωγή». Στο: Γιαλούρη, Ε. (επιμ.) *Υλικός Πολιτισμός: η ανθρωπολογία στην χώρα των πραγμάτων*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Μαχά – Μπιζούμη, Ν. (2006) «Η γυναικεία σαμιακή φορεσιά- Ο μονόλογος της νεωτερικότητας στην αμφίεση μιας νησιώτικης κοινότητας (τέλη 19^{ου} αι. – αρχές 20^{ου} αι)», *Σαμιακές Μελέτες*, 7: 609-682.
- Μπάδα, Κ. (1995β) «Η παράδοση στη διαδικασία της ιστορικής διαπραγμάτευσης της εθνικής και τοπικής ταυτότητας. Η περίπτωση της Φουστανέλας», *Εθνολογία*, 4: 127-150.
- Πετρίδου, Ε. (2012) «Ένδυμα και υλικός πολιτισμός: Από τη μουσειολογία στη δράση». Στο: Γιαλούρη, Ε. (επιμ.) *Υλικός Πολιτισμός: η ανθρωπολογία στην χώρα των πραγμάτων*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Τσενόγλου, Ε. (1983-1985) «Τα καστελλοριζιακά γυναικεία ενδύματα». Στο: *Εθνογραφικά*, 4-5: 51-70.

Comaroff, J. (1996) “The Empire’s Old Clothes: Fashioning the Colonial Subject”. In: Howes, D. (eds.) *Cross-Cultural Consumption*. London: Routledge, pp. 19-38.

Entwistle, J. (2000) “Fashion and the Fleshy Body: Dress as Embodied Practice”. In: *Fashion Theory*, 43: 323-348.

Miller, D. (2010) *Stuff*. Cambridge: Polity: 12-41.

Smith, P. (2006) Πολιτισμική Θεωρία: Μια εισαγωγή. Αθήνα: Κριτική: 119-121.

Προβολή και συζήτηση βίντεο: *An Interview with Tim Ingold-June 2021, ENSO Seminar Series*
Ingold-Thinking through making, <https://www.youtube.com/watch?v=zaZy0NWQoKo>.

Συζήτηση κειμένου: Duval, S. (2006) «Νέες μαντίλες και νέες φωνές: Γυναικεία ισλαμιστικά κινήματα στην Αίγυπτο». Στο: Τσιμπιρίδου Φ. (επιμ.) *Μουσουλμάνες της Ανατολής: Αναπαραστάσεις, πολιτισμικές σημασίες και πολιτικές*. Αθήνα: Κριτική.

Ενότητα ένατη: Παραδοσιακά επαγγέλματα, τέχνες, προϊόντα

Η ένατη ενότητα θα ασχοληθεί με τα παραδοσιακά επαγγέλματα, τις τέχνες, τα προϊόντα τους, και το αίτημα της ανάπτυξης. Επιπρόσθετα, θα στραφεί προς τα υλικά αντικείμενα, τις πολιτιστικές βιομηχανίες, τις ταυτότητες και την αντίστιξη τοπικότητα/παγκοσμιοποίηση. Θα αναλυθεί το φαινόμενο των prosumer/παραναλωτών και ο ρόλος του design στα αντικείμενα ως πολιτισμική διαμεσολάβηση.

Προτεινόμενη βιβλιογραφία:

Καραμανές, Ε. (2004) «Κοινωνία και Τεχνικές. Οι Επιλογές της Παραδοσιακής Τυροκομίας», *Αρχαιολογία και Τέχνες*, 92: 94-98.

Καραμανές, Ε. (2011), *Οργάνωση του Χώρου, τεχνικές και τοπική ταυτότητα στα Κοπατσαροχώρια των Γρεβενών*, Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών.

Λουκόπουλος, Δ. (1983[1938]), *Πώς Υφαίνουν και πώς ντύνονται οι Αιτωλοί*, Αθήνα: Δωδώνη.

Παπαδόπουλος Σ. (1982), *Η Χαλκοτεχνία στον Ελληνικό Χώρο (1900-1975) κατά τις προφορικές μαρτυρίες των χαλκουργών*, Ναύπλιο: ΠΛΙ.

Προβολή και συζήτηση βίντεο: *Το τυρί Μελίλωρο/Μελίπαστο στη Λήμνο*,
<https://www.youtube.com/watch?v=y23mswEHYVk> .

Ενότητα δέκατη: Τροφή

Στην δέκατη ενότητα παρουσιάζεται ο δυναμικός ρόλος της τροφής στη συγκρότηση ενσώματων εαυτών και σχέσεων, όπως επίσης και στις δυνατότητες που προσφέρει στη διερεύνηση των ορίων ανάμεσα στα υποκείμενα και στα αντικείμενα. Ορισμένα ερωτήματα που τίθενται είναι: κατά πόσο μπορούμε να μάθουμε έναν πολιτισμό μελετώντας την τροφή; Ποιοι είναι οι κανόνες με τον οποίο ταξινομούνται οι τροφές σε ένα πολιτισμικό σύστημα; Πώς εξηγούνται οι διατροφικές απαγορεύσεις που επιβάλλουν διάφορες θρησκείες;

Προτεινόμενη βιβλιογραφία:

Γιακουμάκη Β. (2006) «Περί (δια)τροφής και εθνικής ταυτότητας-Οι διαστάσεις μιας νέας “πολιτισμικής ποικιλότητας”». Στο: Παπαταξιάρχης Ε. (επιμ.) *Περιπέτειες της Ετερότητας-Η παραγωγή της πολιτισμικής διαφοράς στη σημερινή Ελλάδα*, Αθήνα: Αλεξάνδρεια: 106-138.

- Ήμελλος, Σ., Δ. (1985) «Η τροφή από λαογραφική άποψη», *Επιστημονική Επετηρίς της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών*, τ. ΚΗ' (1979-1985): 214-246.
- Κράββα, Β. (2006) «Τα δικά μας φαγητά διαφέρουν από τα δικά σας: Το διατρέφεσθαι των Θεσσαλονικιών Εβραίων καθρέφτης σχέσεων, αντιπαραθέσεων, αναδομήσεων», *Εθνολογία*, 12: 49-69.
- Κράββα, Β. (2019) Καταναλώνοντας τον πολιτισμό: Διαδρομές κατανάλωσης, ιστορίες τροφής και στέρησης. Αθήνα: Πατάκη. (Κεφ. 3^ο, Κεφ. 4^ο, Κεφ. 5^ο)
- Πετρίδου, Ε. (2006) «Τυρί και Έθνος-Εθνικές Διεκδικήσεις στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Στο: Παπαταξιάρχης, Ε. (επιμ.) *Περιπέτειες της Ετερότητας-Η παραγωγή της πολιτισμικής διαφοράς στη σημερινή Ελλάδα*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια: 139-158.
- Σερεμετάκη, Ν. (επιμ.) (1996) *Παλινόστηση αισθήσεων: Αντίληψη και μνήμη ως υλική κουλτούρα στη σύγχρονη εποχή*. Αθήνα: Νέα Σύνορα – Α.Α. Λιβάνη.
- Σκουτέρη-Διδασκάλου, Ε. (2008) «Η απλότητα ως σύνθεση. Το παράδειγμα της ελληνικής κουζίνας», *Τα Ιστορικά*, 48: 3-24.
- Harris, M. (1989) *Η ιερή αγελάδα και ο βδελυρός χοίρος*. Αθήνα: Τροχαλία.
- Kravva, V. (2008) “The taste of belonging: An ethnographic approach to the study of commensality and collectivity”. In: Nitsiakos, V., Manos, I., Agelopoulos, G., Angelidou, A. and Dalkavoukis, V. (eds.) *Balkan Border Crossings: First Annual of the Konitsa Summer School*, Berlin: LITVerlag.
- Miller, D. (1995) Consumption studies as the transformation of anthropology. In: Miller, D. (eds.) *Acknowledging consumption. A review of new studies*. London: Routledge.
- Petridou, E. (2001) The taste of home. In: Miller, D. (eds.) *Home possessions*. Oxford: Berg.
- Sutton, D. (2012) «Τροφή και αισθήσεις». Στο: Γιαλούρη, Ε. (επιμ.) *Υλικός Πολιτισμός: η ανθρωπολογία στην χώρα των πραγμάτων*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Watson, J.L. (1997) Transnationalism, localization, and fast foods in East Asia. In: Watson, J.L. (eds.) *Golden Arches East. McDonald's in East Asia*. Stanford: Stanford University Press.

Ενότητα ενδέκατη: Οικιακός χώρος

Η εστίαση αυτής της ενότητας αφορά τη σχέση του οικιακού χώρου και του υλικού κόσμου. Συγκεκριμένα, μέσα από τα εθνογραφικά παραδείγματα θα αναδειχθεί ο σημαίνοντας ρόλος της οικίας και των υλικών αντικειμένων που τον απαρτίζουν στη αναπαραγωγή κοινωνικών σχέσεων και συγκρούσεων, αλλά και πως επηρεάζουν ζητήματα όπως είναι το φύλο, η συγγένεια, η πολιτική, η οικονομία και η θρησκεία. Επιπλέον, θα διερευνηθεί ο τρόπος με τον οποίο η «εστία» και η «ανεστιότητα» διαμορφώνουν τις ταυτότητες των υποκειμένων.

Προτεινόμενη βιβλιογραφία:

- Βλαχούτσικου, Χ. (1991) *Να χαρώ κι εγώ το σπίτι μου και το κλειδί απ' τα μέσα*. Γυναίκες και κατανάλωση σ' ένα χωριό της Βοιωτίας, *Σύγχρονα Θέματα*, 45: 94-100.
- Γκέφου-Μαδιανού, Δ. (2006) «Στο πρόσωπο του άνδρα μου εμένα βλέπουν: το δημόσιο και το ιδιωτικό ως τόποι κατασκευής της έμφυλης ταυτότητας». Στο: Γκέφου-Μαδιανού, Δ. (επιμ.) *Εαυτός και Άλλος: Εννοιολογήσεις, ταυτότητες και πρακτικές στην Ελλάδα και την Κύπρο*. Αθήνα: Gutenberg.
- Ζερμπούλης, Μ. (2019) *Ανάμεσα στις τάξεις: Εννοιολογήσεις και πρακτικές του μικροαστισμού στη μεταπολεμική Θεσσαλονίκη*, διδακτορική διατριβή Πανεπιστήμιο Μακεδονίας.
- Λαγόπουλος, Α. (2006) «Πρακτικές και χωρικά μοντέλα καθαγίασης του ελληνικού παραδοσιακού οικισμού». Στο: Γκέφου-Μαδιανού, Δ. (επιμ.) *Εαυτός και Άλλος: Εννοιολογήσεις, ταυτότητες και πρακτικές στην Ελλάδα και την Κύπρο*. Αθήνα: Gutenberg.
- Νιτσιάκος, Β. (2003) *Κτίζοντας τον Χώρο και τον Χρόνο*, Αθήνα: Οδυσσέας.
- Buchli, V. (2012) «Εστία και οικιακές κουλτούρες». Στο: Γιαλούρη, Ε. (επιμ.) *Υλικός Πολιτισμός: η ανθρωπολογία στην χώρα των πραγμάτων*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Tilley, C. (2012) «Χώρος, τόπος, τοπίο: Φαινομενολογικές προσεγγίσεις». Στο: Γιαλούρη, Ε. (επιμ.) *Υλικός Πολιτισμός: η ανθρωπολογία στην χώρα των πραγμάτων*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

Ενότητα δωδέκατη: Κατανάλωση

Κεντρική έννοια της ενότητας αυτής είναι η έννοια της κατανάλωσης ως αντικείμενο μελέτης των ανθρωπολογικών σπουδών, στο έργο του Daniel Miller και της Σχολής του Birmingham, όπως επίσης η συμβολική χρήση των αντικειμένων και η διαμόρφωση των ταυτοτήτων (εθνικές, εθνοτικές, τοπικές, έμφυλες κτλ.). Τέλος, θα αναλυθούν οι έννοιες της «καλαισθητικής κρίσης», της «διάκρισης» (P. Bourdieu) και του κακόγουστου (κιτς) ως κοινωνική και πολιτισμική κατασκευή.

Προτεινόμενη βιβλιογραφία:

- Βλαχούτσικου, Χ. (1991) «Να χαρώ κι εγώ το σπίτι μου και το κλειδί απ' τα μέσα. Γυναίκες και κατανάλωση σ' ένα χωριό της Βοιωτίας, *Σύγχρονα Θέματα*, 45: 94-100.
- Δημητρίου-Κοτσώνη, Σ. (2006) «Καταναλωτικές πρακτικές και συλλογικές ταυτότητες». Στο: Γκέφου-Μαδιανού, Δ. (επιμ.) *Εαυτός και Άλλος: Εννοιολογήσεις, ταυτότητες και πρακτικές στην Ελλάδα και την Κύπρο*. Αθήνα: Gutenberg.
- Κράββα, Β. (2019) *Καταναλώνοντας τον πολιτισμό: Διαδρομές κατανάλωσης, ιστορίες τροφής και στέρησης*. Αθήνα: Πατάκη. (Κεφ. 1^ο, Κεφ. 3^ο, Κεφ. 4^ο)
- Miller, D. (1995) "Consumption studies as the transformation of anthropology. In: Miller, D. (eds.) *Acknowledging Consumption. A review of new studies*. London: Routledge.
- Mackay, H. (1997) "Introduction". In: *Consumption and Everyday Life*. London: Sage.
- Miller, D. (2012) «Κατανάλωση». Στο: Γιαλούρη, Ε. (επιμ.) *Υλικός Πολιτισμός: η ανθρωπολογία στην χώρα των πραγμάτων*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

Ενότητα δέκατη τρίτη: Παιχνίδι – Σύνοψη

Η τελευταία ενότητα θα επικεντρωθεί στη σημασία που αποδίδεται στα παιχνίδια ως υλικά και καταναλωτικά αντικείμενα, καθώς επίσης και στα ποικίλα νοήματα που αυτά μεταφέρουν στους/στις κτήτορες τους. Τέλος, θα γίνει μία σύνοψη των βασικών θεματικών που πραγματεύτηκε κατά τη διάρκεια του εξαμήνου το μάθημα του υλικού πολιτισμού και θα επιλυθούν πιθανές απορίες που έχουν προκύψει στους/στις φοιτητές/ριες.

Προτεινόμενη βιβλιογραφία:

- Γκουγκουλή, Κ.- Κούρια, Α. (επιμ.) (2000), Παιδί και παιχνίδι στη νεοελληνική κοινωνία: 19ος – 20ός αιώνας, Αθήνα, εκδόσεις Καστανιώτη και Ίδρυμα Ερευνών για το Παιδί «Σπύρος Δοξιάδης».
- Γκουγκουλή, Κ. (2000) «Το βιομηχανικό παιχνίδι: Χρήστες και χρήσεις – Μια ανθρωπολογική προσέγγιση». Στο: Γκουγκουλή, Κ. και Κούρια, Α. (επιμ.) *Παιδί και παιχνίδι στη νεοελληνική κοινωνία, 19^{ος} και 20^{ος} αιώνας*. Αθήνα: Καστανιώτη: 371 – 415.
- Chin, E. (1999) “Ethically Correct Dolls: Toying with the Race Industry”. *American Anthropologist*, 101 (2): 305-321.
- Cross, G. (1997) *Kid’s Stuff: Toys and Changing World of American Childhood*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Rossie, J-P. (2013) *Toys, play, culture and society: An anthropological approach with reference to North Africa and the Sahara*. Stockholm: SITREC KTH.
- Tsibiridou, F. (2015) “Lifestyle and consumerism: Neoliberal biopolitics and Islamist experiences in the Muslim world”. In: Yoka L. & Paschalidis G. *Semiotics and Hermeneutics of the Everyday*. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing: 60-81.